

Komentar in karta: 3/53

SLA V276B(b).01 'zadnji del voza'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'zadnji del voza' so v narečjih najpogostejša poimenovanja (*ta*) *zadnji konec*, *zadnja prema* in *zadnji podel*. Druga pogosta poimenovanja so še (*ta*) *zadnji tal*, (*ta*) *zadnji del*, *zadnja kola* in (*ta*) *zadnji tal*. Druga poimenovanja so redkejša. Za izraz *podel* je v T312 v opombi zapisano, da je to »sprednji in zadnji del voza«. Za T030 in T061 je v opombi zapisano, da izraza »ne poznajo« oz. »niso poznali«, za T202 pa, da »ni posebnega izraza«. Za T065 je zapisano, da tam vozov nimajo.

2. Morfološka analiza

prema < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-ъ 'raven, usmerjen naravnost naprej'

zadnja prema < **zad-bñ-a-j-a prēm-a* ← *zad-bñ-ъ (< *zad-bñ-j-ъ)
'zadnji' (← *zad-ъ 'zadnja stran') + *prēm-a

konec < *kon-ъc-ъ ← *kon-ъ 'konec, začetek'

(ta) zadnji konec < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ъ kon-ъc-ъ* ← (*ta/*tv/*tě/*tę 'ta') + *zad-bñ-ъ + *kon-ъc-ъ

podel < *podъ-děl-ъ ← *podъ 'pod' + *děl-ъ 'del'

(ta) zadnji podel < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ъ podъ-děl-ъ* ← (*ta/*tv/*tě/*tę) + *zad-bñ-ъ + *podъ-děl-ъ

ta zadnji podelec < **t-* *zad-bñ-b-j-ъ podъ-děl-ъc-ъ* ← *ta/*tv/*tě/*tę + *zad-bñ-ъ + *podъ-děl-ъc-ъ

zadnje podelo < **zad-bñ-e-j-e podъ-děl-o* ← *zad-bñ-ъ + *podъ-děl-o

(ta) zadnji del < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ъ děl-ъ* ← (*ta/*tv/*tě/*tę) + *zad-bñ-ъ + *děl-ъ

voz zad < *voz-ъ zadъ ← *voz-ъ 'voz' (← *vez-ti 'peljati') + *zadъ 'zadaj'

(ta) zadnji voz < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ъ voz-ъ* ← (*ta/*tv/*tě/*tę) + *zad-bñ-ъ + *voz-ъ

zadnja kola (im. mn.) < **zad-bñ-a-j-a kol-a* ← *zad-bñ-ъ + *kol-a (← *kol-o 'kolo')

zadnji kraj < **zad-bñ-b-j-ъ kraj-ъ* ← *zad-bñ-ъ + *kraj-ъ 'skrajni rob, začetek, konec'

(ta) zadnji kos < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ъ kōs-ъ* ← (*ta/*tv/*tě/*tę) + *zad-bñ-ъ + *kōs-ъ 'kos, grižljaj'

zadnji nared < **zad-bñ-b-j-ъ na-rēd-ъ* ← *zad-bñ-ъ + *na-rēd-ъ (← *na-rēd-i-ti ← **na-* 'na' + *rēd-i-ti 'rediti' (← *rēd-ъ 'delo, dejanje'))

zadnji ročičnik < **zad-bñ-b-j-b rǫč-ič-bn-ik-ɔ* ← *zad-bñ-b + *rǫč-ič-bn-ik-ɔ (← *rǫč-ič-bn-ɔ ← *rǫč-ic-a ← *rǫk-a 'roka')

(**ta**) **zadnji** < (**t-*) *zad-bñ-b-j-b* ← (**ta/*tɔ/*těl/*te*) + *zad-bñ-b

(**ta**) **zad** < (**t-*) *zad-ɔ* ← (**ta/*tɔ/*těl/*te*) + *zad-ɔ

zadi < *zad-i / *(*sɔ(n)*) *zad-a-jɔ* ← *zad-ɔ

vzadi < **vɔ(n)-zad-i* / **vɔ(n)-zad-a-jɔ* ← **vɔ(n)-* 'v' + *zad-ɔ

oplen < *oplěn-ɔ / *oplen-ɔ

(**ta**) **zadnji oplén** < (**t-*) *zad-bñ-b-j-b oplěn-ɔ* / *oplen-ɔ* ← (**ta/*tɔ/*těl/*te*) + *zad-bñ-b + *oplěn-ɔ / *oplen-ɔ

oplen zadnji < *oplěn-ɔ / **oplen-ɔ zad-bñ-b-j-b*

zadnji zboj < **zad-bñ-b-j-b sɔ(n)-boj-b* ← *zad-bñ-b + **sɔ(n)-boj-b* (← **sɔ(n)-bi-ti* ← **sɔ(n)-* + *bi-ti 'biti, tolči, tepsti')

stol < *stol-ɔ

križi (im. mn.) < *(*križ*)-*i* ← *(*križ*)-*ɔ* 'križ' ← stfurl. **krō(d)že* 'križ'

zadnji falat < **zad-bñ-b-j-b (falat)-ɔ* ← *zad-bñ-b + *(*falat*)-*ɔ* (← madž. *falat* 'kos, grizljaj')

zadnji poden < **zad-bñ-b-j-b (podn)-ɔ* ← *zad-bñ-b + *(*podn*)-*ɔ* (← bav. nem. *Poden* 'tla' (nem. *Boden* 'tla'))

(**ta**) **zadnji talj** < (**t-*) *zad-bñ-b-j-b (tal)-ɔ* ← (**ta/*tɔ/*těl/*te*) + *zad-bñ-b + *(*tal*)-*ɔ* (← bav. nem. *Tāl* 'del' (nem. *Teil* 'del'))

(**ta**) **zadnji rušt** < (**t-*) *zad-bñ-b-j-b (rušt)-ɔ* ← (**ta/*tɔ/*těl/*te*) + *zad-bñ-b + *(*rušt*)-*ɔ* (← bav. srvnem. *gerust, srvnem. *gerüste* 'priprava, orodje, ogrodje')

zadnji geštelj < **zad-bñ-b-j-b (geštel)-ɔ* ← *zad-bñ-b + *(*geštel*)-*ɔ* (← nem. *Gestell* 'ogrodje')

zadnji štelj < **zad-bñ-b-j-b (štel)-ɔ* ← *zad-bñ-b + *(*štel*)-*ɔ* (← nem. *Gestell* 'ogrodje')

hintgeštelj < *(*xintgeštel*)-*ɔ* ← *(*xint*)-*ɔ* (← nem. *hinten* 'zadaj') + *(*geštel*)-*ɔ*

zadnji štolt < **zad-bñ-b(-j-b) (štolt)-ɔ* ← *zad-bñ-b + *(*štolt*)-*ɔ* (← nem. *Stalt* 'oblika' (po bav. nem. prehodu *a > o*))

škarjič < *(*škar*)-*j-ič-ɔ* ← stvnem. *scāri* 'škarje'

zadnji aksštuk < **zad-bñ-b-j-b (aksštuk)-ɔ* ← *zad-bñ-b + *(*aksštuk*)-*ɔ* (← bav. nem. *Achsstock* (← nem. *Achse* 'os, prema' + *Stock* 'palica, čok') (WBÖ 1: 53, *Achsstock*; BDO: *Achsstock*))

bracadura od zad < *(*bracadur*)-*a otɔ zad-ɔ* ← *(*bracadur*)-*a* (← furl. *brazzadüre* 'del voza') + *otɔ 'od' + *zadɔ 'zadaj'

boklja < *(*bokl*)-*a* ← furl. *bocule* 'ležajna med', 'železen obroček na zunanji strani pesta'

trabje < *trab-bj-e / *trab-bje ← *trab-ɔ, dalje nejasno

zadnji trabje < **zad-bñ-i-j-i trab-bje* ← *zad-bñ-b + *trab-ɔ

zadnj- trap- < **zad-bñ-a-j-a trap-ɔ* / **zad-bñ-ɛ-j-ɛ trap-i* (im. mn.) ← *zad-bñ-b + *trap-ɔ (nejasno, verjetno v zvezi s *trab*)

trakelj < *(*trakl*)-*ɔ*, nejasno, verjetno nem. izvora

rištoh < *(*rištox*)-b, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)
zadnji rištoh < *zad-bñ-b-j-b (*rištox*)-b ← *zad-bñ-b + *(*rištox*)-b
štirnik, nejasno, morda v zvezi z nem. *Stirn* 'čelo'
štirlek, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *hintgeštelj* v T005, *bracadura od zad* v T063, *boklja* v T136, *križi* v T234, *škarjič* v T283, *trakelj* v T329, *zadnji poden* v T332, *zadnji aksštuk* v T333, *vzadi* v T347, *štirlek* v T361, *zadnji ročičnik* v T364, *zadnji nared* v T375, *stol* v T378, *zadnji falat* v T390, *zadnji štolt* v T397, *zadnji štelj* v T409 in *zadnji kraj* v T413.

Kot enkratnica z *zad-* je kartiran leksem *zadi* v T415.

Kot enkratnica z *rištoh* je kartiran leksem *rištoh* v T331.

Kot enkratna besedna zveza z *oplen* je kartiran leksem *oplen zadnji* v T087.

Kot enkratnica oz. enkratna besedna zvez s *trab-* sta kartirana leksema *trabje* v T178 in *zadnji trabje* v T252.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *zadnji kos* in enkratna besedna zveza *voz zad* v T097, *zadnja prema* v T136, *zadnji* v T169 in *zadnji konec* v T252.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T030, T061, T065 in T202.

4. Uporabljena dodatna literatura

BDO ([https://bdo.badw.de/suche?lemma=Achsstock&stichwort=&options\[case\]=1&options\[exact\]=1](https://bdo.badw.de/suche?lemma=Achsstock&stichwort=&options[case]=1&options[exact]=1)); ¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/rungstock>, dostop 15. 5. 2023); WBÖ 1

5. Primerjaj

SLA: V276B(a).01 *prednji del voza* (3/52), V276A.01 *oplen* (3/54); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 432 *prema*; ALI: 3598 *prema*; ASLEF: 3249 *prema*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Zadnji del voza, ki je manj gibljiv sestavni člen voza kot prednji del, ker sicer vožnja ne bi bila mogoča, je sestavljen iz več delov, ki so na videz podobni prednjim, vendar imajo določene oblikovne in tehnične posebnosti ter izkazujejo domiselno oblikovanje in izdelavo ter visoko tehnično znanje izdelovalcev, kolarja in kovača.

V osrednjem delu vsebuje opleni in pod njim osnico, ki oklepata mednju vstavljeno dvokrako trabje, ki se od prednjega razlikuje po tem, da na konceh nima vgrajene prečne letve. Krajna konca trabja le za ped segata čez zadnjo stran oplena in osnice, medtem ko se klinasti del globoko naprej naslanja na soro. V konici je trab navadno

utrjen z železnim okovom, kjer ima luknjo za železni klin ali verigo za pritrditev traba na soro.

Na osnici sta na vgrajeno železno osovino nasajeni leseni kolesi z osrednjim pestom in nanj žarkasto pritrjenimi lesenimi naperami, ki nosijo večinoma iz štirih (tudi več) delov sestavljeno platišče in nanj pritrjeni železni obroč. Kovači so železne obroče nasajali na lesena kolesa pogosto ob vodi, kjer so zakurili ogenj in v žerjavici segreti železni obroč, ki se je med gretjem raztegnil, nato pa so ga s kladivi hitro nabili na platišče in tako okovano kolo ohladili v vodi, da železo ne bi ožgalo in s tem poškodovalo lesa.

Ponekod so zlasti večji vozovi imeli v zadnjem delu voza vgrajene zavore, ki jih je voznik privijal ali odvijal z železno kljuko. Vozovi z zavorama zadaj so prevladovali na Cerkljanskem, na večjem delu Dolenjske, v Loški dolini, na južnem Pohorju in na Koroškem.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

